

Karlswald, zapomenutý hrad Karla IV.?

František Záruba

Karlswald, forgotten castle of Charles IV.?

Abstract: *The paper deals with the questions of existence of the Karlswald castle, and Charles IV being its possible builder. The castle is said to have been located near Weiden in south of Cheb District, and is evidenced by written sources in 1360–1361. However, it has not been located so far.*

Keywords: *Karlswald – Upper Palatinate – Cheb District – „New Bohemia” – castles – Charles IV*

Karel IV. byl bezpochyby významným stavebníkem, jenž nechal vystavět také řadu hradů.¹ Podstatná část jím založených staveb, ať již se jednalo o hrady či města, nesla jeho jméno: Montecarlo; Karlsburg/Tepenec, Karlštejn; Karlsberg/Kašperk; Karlskrone/Radyně; Karlshaus/Hrádek u Purkarce; Karlsfried, Karlovy Vary a nejspíše je možné do tohoto výčtu řadit rovněž Karlshof/Karlov na Novém Městě pražském, které je také jednou jmenováno jako Karlstadt („*in nova civitate dicta Karlstat Pragensi*“ – k názvům lucemburských fundací blíže Widder 1989, 233–284). Mezi tyto lokality by bezesporu měl patřit také hrad Karlswald v tehdejší Chebsku, který je doložen v letech 1360 a 1361. Dosavadní literatura jej již od 17. století prakticky bez výjimky řadí mezi ostatní výše zmíněné hrady.² Nicméně pokud se pokusíme Karlswald najít na mapě, bude naše počínání marné.³ Se jménem Karlswald se v Čechách sice setkáváme hned několikrát, byť již pod moderním jménem Karlov, např. u Liberce nebo u Pánova severně od Jihlavy, ale jde zcela jistě o jiné lokality. Podobně tomu je i u dalších lokalit téhož jména, jež se nacházejí v dnešním Německu nebo Polsku. Ostatně z tohoto důvodu se dosavadní literatura o bližší lokalizaci nepokusila. Pouze F. Palacký jej situuje s Karlsfriedem kamsi na sever Čech.⁴ Nejnověji se U. Grossman domnívá, že jde o zaniklý objekt, který rovněž není lokalizovaný (Grossmann 2017, 108). Nabízí se tedy otázka, kde se tento hrad Karlswald nacházel a zda skutečně jde o fundaci Karla IV., jak se zdá naznačovat jeho jméno?⁵

Přinést obecně přijatelnou odpověď na podobné otázky je komplikované a nejspíše se budeme pohybovat pouze na rovině hypotéz. Nejprve je nutné přiblížit si kontext všech pramenných zmínek této lokality. S Karlswaldem se totiž setkáme pouze v několika listinách, jež se vztahují k situaci, kdy Karel IV. spolu s moravským markrabětem Janem Jindřichem, coby správcem České koruny, směňují hrady Lauterburg a Rosenstein a městečka Aalen a Heubach ve Švábsku, zakoupená krátce předtím k Českému království, za říšské město Weiden a hrady Parkstein a Karlswald na Chebsku „*pro castro Parkstein et castro Karlswald in terra Egrenci sito*“ a císař žádá říšské kurfiřty o souhlas s touto výměnou.⁶ První dva listy byly vydány 3. a 4. prosince 1360. Znovu je Karlswald doložen

Obr. 1. Hrad Floss v Horní Falci. Jádru hradu od jihu. Foto F. Záruba, 2016. – **Abb. 1.** Burg Floss in Oberpfalz. Burgkern, Ansicht von Süden. Foto F. Záruba, 2016.

v odpovědích kurfiřtů z prosince téhož roku až z února roku následujícího.⁷ Po zisku potřebného souhlasu Karel IV. dne 17. dubna 1361 vydává listinu potvrzující tuto směnu (Korunní archiv český, č. 492, 492-493). Poté se již v pramenech Karlswald neobjevuje, a to ani v tzv. „Českém Salbüchleinu“ z roku 1366 (Böhmisches Salbüchlein), nebo později při zástavě české části Horní Falce, což je poněkud překvapující. Nicméně ještě předtím, než se pokusíme přesněji identifikovat Karlswald, je nutné si v krátkosti přiblížit dějiny regionu, kde se tento hrad údajně nacházel.

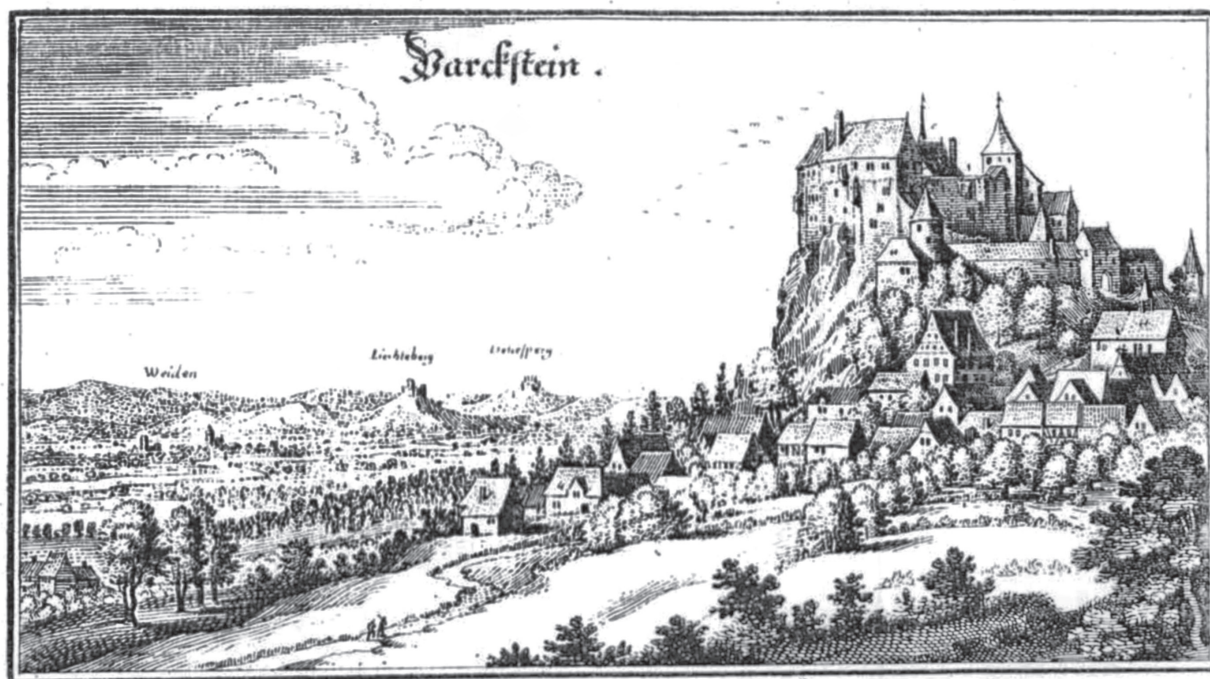
Hrad Parkstein a městečko Weiden v pramenech obvykle vystupují spolu s hradem Floss, situovaným více na východ (k dějinám regionu podrobně Historischer Atlas von Bayern I/47, zvláště 27-36; též Bobková 1980, 206-207). Poprvé hrad Floss (Vlozze) získali čeští králové snad již roku 1212, kdy jej Fridrich II. daroval spolu s dalšími majetky Přemyslu Otakarovi I.; součástí daru byly i Luhe a Mantel v okolí zmíněného hradu (CDB II, č. 97, 94-98; text nalezené listiny se záhy ocitl i v Pulkavově kronice: FRB V, 292). To alespoň tvrdí listina vydaná spolu se Zlatou bulou sicilskou 26. 9. 1212 v Basileji, kterou „nalezl“ ve své kanceláři ve Vídni vévoda Albrecht II. Habsburský spolu s mladším privilegiem Fridricha II. z roku 1231, jenž Václavovi I. potvrzovalo všechny državy a práva v Říši, které zde ale nejsou jmenovitě uvedena (CDB III/1, č. 11, 8-10).⁸ Zmíněné listiny Albrecht zaslal Karlovi IV. (RBM VI, č. 784, 472; list informující o nálezu byl vydán 2. dubna 1358 ve Vídni), který je 30. června 1358 v Norimberku potvrdil s tím, že: „naši předkové, čeští králové“ hrad Floss drželi na základě dávného daru jako své vlastnictví (RBM VI, č. 855, 533-535). Na základě této listiny byl se souhlasem kurfiřtů hrad Floss vyňat z chebské zástavy a připojen k Čechům.⁹ Mezi svědky je na prvním místě zmíněn Rudolf Saský, dalšími svědky byli olomoucký biskup Jan Očko z Vlašimi, vévodové Bolek Opolský, Bolek Falkenberský a Fridrich z Tecku, Vilém, markrabě

Obr. 2. Hrad Parkstein v Horní Falci. Celkový pohled od jihovýchodu. Foto F. Záruba, 2017. – Abb. 2. Burg Parkstein in Oberpfalz. Gesamtansicht von Südosten. Foto F. Záruba, 2017.

Míšenský, Jindřich a Günter ze Schwarzenburgu, Rudolf z Warty, Konrád z Hoembergu, Fridrich z Waldsee a hejtman Horní Falce, Bušek ml. z Velhartic (RBM VI, č. 855, 534).

Přestože zmíněná listina Fridricha II. obsahovala poměrně početnou řadu lokalit, které měl Přemysl Otakar I. získat, Karel IV. si nárokoval právě jen hrad Floss (Čumlivski 2016, 114). Pravost listiny je sice někdy zpochybňována a Hans Hubert Hofmann ji označuje za podvrh (Hofmann 1961, 119–120), jde zcela jistě o pravou listinu dochovanou v originále (k obsahu a osudům listiny blíže Čumlivski 2016, 106–118). Jiný problém představuje otázka, zda skutečně Přemysl Otakar I. těmito majetky disponoval. V případě hradu Floss neexistují žádné jiné doklady o tom, že by byl v rukou Přemysla Otakara I. nebo Václava I. a zjevně s ním i nadále disponovali panovníci římské říše. Je tedy možné, že Přemysl Otakar I. tyto konkrétní majetky nepřevzal, nebo se, neznámo kdy, vrátily k Říši (Historischer Atlas von Bayern I/47, 22; též Bobková 1980, 182). To dokládá, že Konrád IV. Štaufský již roku 1251 zastavil hrad Floss spolu s Parksteinem za 3400 marek bavorskému knížeti Otovi (RI V/2, č. 4561, 832). Ještě roku 1273 jsou hrady Floss a Parkstein v rámci mírového narovnání s Přemyslem Otakarem II. zmiňovány v držení Jindřicha, knížete bavorského (RBM II, č. 812, 327), který oba hrady roku 1280 daroval klášteru ve Waldsassenu (Historischer Atlas von Bayern I/47, 22–27). Teprve roku 1298 římský král Albrecht I. Habsburský zastavuje hrady Floss, Parkstein a městečko Weiden („*nec non castra dicta Flosz et Parkstain ac oppidum Widenum*“) spolu s Chebem a Plíseňskem Václavovi II., a to za 50000 pražských marek stříbra (RBM II, č. 1783, 767–768).

Obr. 3. Hrad Parkstein. Veduta Matthiase Meriana z doby kolem roku 1644. Archiv autora. – Abb. 3. Burg Parkstein. Vedute von Matthias Merian aus der Zeit um 1644.

Znovu se hrady Floss a Parkstein s městečkem Weiden dostávají do zástavy českého krále Jana Lucemburského roku 1314. Ludvík Bavor tehdy nutně potřeboval pomoc v zápase o císařský trůn a za podporu při své volbě oba hrady spolu s Chebskem a dalšími slíbil Janovi jako zástavu (RBM III, č. 323, 92-94; RBM III, č. 275, 111). Nicméně Ludvík krátce poté roku 1316 oba hrady znovu zastavil Oldřichovi z Leuchtenbergu (RBM III, č. 312, 127). Ten ale hrady nemohl převzít, protože byly již obsazeny českou posádkou a tak roku 1317 jako náhradu za utrpěné škody na Parksteinu dostal jiné majetky (Waldeck, Pressath – viz Monumenta Egrana I, 241). Ludvík roku 1321 Oldřichovi znovu potvrdil zástavu na oba hrady, ale ten je raději vyměnil za sousední Störnstein a Neustadt (RBM III, č. 674, 282). Český panovník tehdy nejspíše oba hrady držel i nadále (Bobková 1980, 217). Chebsko Jan získal v říjnu 1322 po porážce Fridricha Habsburského v bitvě u Mühlendorfu (28. 9. 1322), v níž české vojsko sehrálo klíčovou úlohu, ale hrady Floss a Parkstein se tehdy nepřipomínají (Historischer Atlas von Bayern I/47, 27; zástava Chebska: RBM III, č. 804, 322-323; k Chebsku viz Bobková 1993, 17-23). Zástava obou hradů Ludvíkem Bavorem je potvrzena teprve roku 1339 (RBM IV, č. 662, 259). Roku 1341 Jan zastavuje oba hrady Rudolfovi Saskému (RBM IV, č. 983, 392) a roku 1347 Karel IV. Janovi a Albertovi, norimberským purkrabím, spolu s říšskými městy Windesheim a Weisenburg za „14000 norimberských marek stříbra váhy, nebo každá v 64 mincí dobrých pražských grošů“ (ACRB II, č. 25, 21). Záhy nato jim nařizuje oba hrady „zlepšovat, stavět a opevňovat“ a prostavěnou částku si mají připsat k zástavě (RI VIII, č. 514, 45-46). Od nich poté oba hrady roku 1353 vykoupil zpět za 7000 norimberských marek stříbra (ACRB II I, č. 304, 377-378). Následně si vyžádal potvrzení od kurfiřtů, že oba hrady s Chebskem jsou v zástavě českému králi za 40000 marek stříbra, a to s odůvodněním, že zmíněné listiny shořely (ACRB II, č. 305, 378-384). Následně byl roku 1357 Parkstein a Weiden Karlem IV. doživotně zastaven Dětřichovi z Portic, a to jako odměna za účast a především financování vojenského tažení proti Albrechtu Straubinsko-Holandskému v Horní Falcí (RBM VI, č. 603, 338-339; Bobková 1980, 217; Čumlivski 2016, 116). Ve stejné době se hrady Floss, Parkstein a městečko připomínají

v Majestas Carolina: „a w dole psaná města, kterážto w zástavě jsú, to wěz Cheb, Flos a Parkstein, nemají od koruny odtržena býti, lečby Říši wykúpena byla“ (AČ III, 85).

Takto lze v krátkosti nastínit vývoj majetkových poměrů regionu tvořeného městečkem Weiden, hrady Floss a Parkstein, kde je nutné také hledat Karlswald. Připojení hradů Floss (1357), Parksteinu a městečka Weidenu (1360) k Českému království bylo součástí budování tzv. Nových Čech v Horní Falci.¹⁰ Poloha Weidenu, Flossu a Parksteinu byla mimořádně strategická, procházela tudy totiž zemská stezka, zvaná Zlatá cesta či Via Carolina, jež vedla z Prahy přes Tachov do Norimberku a kromě toho spojovala již dříve nabyté majetky v Horní Falci (Bobková 1993, 77; Soukup 2008, 53-78). V sousedství to byl především hrad Störnstein s městečkem Neustadt, městečko Bärnau a další, které Karel IV. získal 1353 od falckraběte Rudolfa a roku 1355 je přivtělil k Čechám (RBM VI, č. 1, 1-7). Pracně, ne-li komplikovaně budovaná a také ne zcela celistvá česká enkláva v Horní Falci, včetně hradů Floss, Parkstein a městečka Weidenu byla roku 1373 Karlem IV. z větší části zastavena Wittelsbachům, což mu umožnilo získat Braniborsko (Bobková 1980, 191 a následující). Karlswald, jak jsme již připomněli výše, ovšem není zmiňován ani při této příležitosti.

Zásadní problém ale představuje otázka lokace - byl Karlswald vsutku situován v jižní části Chebska? Roku 1372 se totiž připomíná jakýsi *Karlswalde* jako česká država na hranicích Frank, Duryňska a Vogtlandu. Lantkrabí durynští a markrabí míšeňští Friedrich (III.), Balthasar a Vilém (I.) z rodu Wettinů se tehdy zavázali, že Karlovi IV. přispějí vojenskou pomocí při obraně českých zemí a jejich lén v Říši, mezi nimiž je zmíněn i Karlswald.¹¹ Uvedeny jsou zde: Pirna (Pyrn), Wehlen (Welyn), Stollberg (Stolburgk), Mylau (Milyn), Reichenbach, Schöneck (Schonneck), Gattendorf (Gatendorff), Sparnberg (Sparremberg), Karlswalde, Reitzenstein (Reyczenstein) und Blankenberg (Blanckenwurgk), přičemž všechny lokality počínaje Gattendorffem jsou situovány v okolí města Hof; Sparnberg, Reitzenstein a Blankenberg se nacházejí v těsné blízkosti, a to při řece Saale na dnešní hranici Bavorska a Duryňska. Karlswalde by se tedy měl nacházet nejspíše v jejich těsné blízkosti.

Znovu je nejspíše též Karlswald doložen v 15. století (Widder 1989, 248). Poprvé roku 1459 při sjednávání smíru s Jiřím Poděbradským, kdy si jej ponechali saští vévodové jako české léno (AČK VI, č. 87, 64). Další zmínka pochází až z roku 1482, kdy je uveden mezi českými lény saského vévody Albrechta (AČK VI, č. 238, 126). Dále je uváděn roku 1510, rovněž jako léno saského vévody Jiřího (AČK VI, č. 344, 172). Pokud porovnáme zmiňované prameny, lokality jsou uváděny ve stejném pořadí, jen oproti stavu z roku 1372 se již nepřipomíná hrad Blankenberg.

1372:

Gattendorf (Gatendorff), Sparnberg (Sparremberg), Karlswalde, Reitzenstein (Reyczenstein) und Blankenberg (Blanckenwurgk) ...

1459:

Kathendorf (Gattendorf), Sparnberg, Karlswalde, Raitzen (Reitzenstein) ...

1482:

Kathendorf (Gattendorf), Sparnberg, Karlswalde, Raitzen (Reitzenstein) ...

1510:

Kathendorf (Gattendorf), Sparnberg, Karlswalde, Raitzen (Reiczenstein) ...

Karlswald je připomínán také později v 16. století.¹² Ale ani v tomto případě výpověď písemné tradice neumožňuje přesnější lokalizaci. Nedaleko Blankenbergu se sice nacházejí zbytky jakéhosi menšího hrádku Blankeneck, který je poprvé písemně doložen až roku 1464 jako pustý, ale jeho existence je nejspíše vázána na Blankenberg, situovaný na protějším břehu řeky Saale.

Obr. 4. Město Weiden. Veduta Matthiase Meriana z doby kolem roku 1644. Archiv autora. – Abb. 4. Stadt Weiden. Vedute von Matthias Merian aus der Zeit um 1644.

Je tedy jisté, že jde o dvě stejnojmenné lokality. Karlswald by totiž měl být situován v Chebsku a mělo by jít o hrad vzniklý na říšském území. Zmíněné území v okolí Blankenbergu patří již do Vogtlandu a charakterizuje jej roztržštěná pozemková držba místní šlechty. Je rovněž doloženo, že Karel IV. hrad Blankenberg koupil od pánů z Gery až roku 1371, a to za 1400 kop pražských grošů (Bobková 1993, 98; RI VIII, č. 7323, 762).

Karlswald byl tedy od roku 1361 úředně veden jako české léno, byť se zjevně znovu nepřipomíná. Otázka existence Karlswaldu byla otevřena až při úředních jednáních o českých lénech konaných na zámku Velké Dvorce na Tachovsku v letech 1802–1805 (Parksteyn, Karlswald, Weyden byl řešen dne 19. 8. 1803; Conferenz-Protokolle, 91–93). Při následné likvidaci posledních českých lén v Horní Falcí v letech 1805–1806 bylo po zaniklém hradě provedeno úřední pátrání, z čehož je zřejmé, že už tehdy nebylo jasné, kde se nacházel. Nutno poznamenat, že pátrání bylo marné. První dopis pouze konstatuje, že hrad tohoto jména v Horní Falcí neexistuje, v druhém dopise bylo zjištěno totéž, ale byly nabídnuty možné varianty, kde by se mohl Karlswald nacházet. První možností byl hrad Neuhaus (okr. Cheb), druhou byl Starý hrad (Kager, okr. Sokolov) a třetí Andělská hora (okr. Karlovy Vary). Ani jedna z těchto variant se však nejeví jako příliš pravděpodobná.¹³

Závěrem se tedy pokusíme shrnout možnosti, které současný stav našich vědomostí nabízí. Pokud by byl hledaný hrad vskutku situovaný v jižní části Chebska v okolí Weidenu, tak šlo nejspíše o zaniklou lokalitu, kterou dnes neumíme identifikovat, jak ostatně konstatovalo i dosavadní bádání. Snad by se mohlo jednat o menší hrad podobného určení jako Karlsfried. Karlswald by tak mohl být situovaný v okolí zmíněné Zlaté cesty. Tomu ale mírně odporuje absence dalších písemných pramenů.

Nelze ale vyloučit, že výše zmíněné prameny zastihly hrad v počátečních fázích výstavby, nebo dokonce jen ve fázi přípravy jeho založení. Tedy v momentě, kdy bylo vytvořeno majetkové zázemí hradu předcházející jeho vlastní stavbě. Stavba hradu v tomto případě nemusela vzniknout fyzicky, ale i přesto se „hrad“ mohl objevit v písemných pramenech. To se jeví jako velmi pravděpodobné, zvláště s ohledem na situaci, kdy zde byly vytvářeny tzv. Nové Čechy, které nebyly územně celistvé. Po připojení k Českému království ze stavby hradu pravděpodobně sešlo a Karlswald zanechal jen nejasný otisk v písemných pramenech.

Další možností je, že Karlswald byl druhým jménem některé dodnes existující lokality v daném regionu, které se ale neujalo. Například ve Weidenu samotném se nacházel „Vesten Haus“. Ten je sice mladší a vznikl až v 15. století (Ambronn 1989, 283–309), ale i kdyby jej založil Karel IV., který

město sporadicky navštěvoval, tak by nejspíše nevystupoval samostatně.¹⁴ Velmi lákavou možností by byla identifikace např. s Beheimsteinem, který Karel IV. postavil nad městečkem Pegnitz (město zakoupeno 16. 11. 1357, první zmínka o hradu 25. 6. 1358; Bobková 1980, 203). Zmíněný hrad ani Pegnitz ale rozhodně nemůžeme situovat do Chebska. Další hypotetickou variantou je, že se pod jménem Karlswald skrýval hrad Floss, tedy dnešní Flossenbürg. Ten byl sice přivtělen k Čechům již roku 1357, ale na základě dosti pochybných okolností, které by mohly v budoucnosti vést ke zpochybnění tohoto aktu. Karel se tedy mohl rozhodnout jej přivtělit k Čechům ještě jednou pod novým jménem a vytvořit tak jakousi právní kličku nebo pojistku pro jinak mimořádně strategický hrad v rámci celého regionu. Také by se mohlo jednat o doklad, že s hradem měl větší plány a snad jej hodlal výrazně přestavět, nicméně se na hradě samotném neseťkáváme s výraznějšími zásahy z druhé poloviny 14. století, jež by nesly nějaké specifické znaky staveb Karla IV.¹⁵

Z výše uvedených možností se nejpravděpodobnější jeví ta varianta, že šlo sice o vážně míněný, nakonec však nerealizovaný pokus o založení hradu v okolí Weidenu. Proč ze stavby sešlo, není úplně zřejmé. Snad se pozornost Karla IV. po zisku daného regionu obrátila jiným směrem. Karlswald tak zůstal jen „na papíře“, respektive na pergamenu listin, které jej spolu s Weidenem a Parksteinem připojily k Čechům.

Poznámky

- ¹⁾ K otázce hradní architektury Karla IV. v Čechách především: Menclová 1976, 9-75; Durdík 2006, 109-118; Durdík 2010, 30-55; Durdík 2012, 356-368; též i Záruba 2014, 44-58; Němec 2015; Grossmann 2017, 103-109.
- ²⁾ Listina, v níž je uveden Karlswald, byla v německém znění publikována již roku 1732 v rámci CGD, č. 226, 1243-1248; poprvé Karlswald zmínil již Pavel Stránský v knize Respublica Bojema z roku 1634, Stránský 1893, 62; Pelcl 1781, 681; Palacký 1939, 222; Prökl 1877, 32; Zap 1894, 163; Lommer 1907-1909, 18-19; Grotefend 1909, 32-33; Böhmische Salbüchlein, 25; Historischer Atlas von Bayern I/39, 79; Bobková 1980, 214; Widder 1989, 248; Bobková 2003, 361.
- ³⁾ L. Bobková konstatuje pouze to, že hrad je lokalizován kdesi „*in terra Egrensi*“ – Bobková 1980, 214.
- ⁴⁾ Palacký 1939, 222.
- ⁵⁾ Situace připomíná hledání hradu a městečka Karlshaus – Kolář 1878, 141-154; Sedláček 1890, 155-158.
- ⁶⁾ Korunní archiv český, č. 481, 482-485; ACRB IV/2, č. 758, 759, 152-153; RBM VII, č. 704, 426-429; Bobková 1980, 198-199.
- ⁷⁾ Rudolf Saský souhlasil 13. ledna 1360; falckrabě Rupert starší 28. ledna 1361; Vilém Kolínský 7. února 1361; Boemund Trevírský 16. února 1361; Ludvík, markrabě braniborský 28. února 1361, CGD, 1243-1252; Korunní archiv český, č. 489, 491-492.
- ⁸⁾ Ke zlaté bule sicilské nejnověji Wihoda – Žemlička 2012; Wihoda – Žemlička 2016.
- ⁹⁾ Rudolf Saský, RBM VI, č. 852, 530; Bohemund Trevírský, RBM VI, č. 872, 544; Vilém Kolínský, RBM VI, č. 879, 546; falckrabě Rudolf starší, RBM V, č. 858, 536, RBM VI, č. 883, 549; Gerlach Mohučský, RBM VI, č. 871, 544, RBM VI, č. 888, 553; Ludvík Říman, RBM VII, č. 404, 266; Ota Braniborský, RBM VII, č. 412, 269.
- ¹⁰⁾ Lommer 1907-1909; Wild 1938, 3-166; Bobková 1980, 169-228; Bobková 1991, 281-286; Bobková 1993, především 64-78; Bobková 2007, 35-57.
- ¹¹⁾ Sedláček 1908, 402; Bobková 1985, 20-21; Bobková 1993, 100, též pozn. 198. Sächsisches Staatsarchiv, 10001 Ältere Urkunden, Nr. 04037; RI VIII, č. 465, 592; ACRB IV/5, č. 1085, 62.
- ¹²⁾ Privilegia Slezska, Horní a Dolní Lužice, města Lokte a Loketského kraje, města Chebu a Chebského

kraje, hradu Parkstein a Karlswaldu, města Weidenau, Bavor, několika pohraničních tvrzí v Českém lese, Frank, Saska, Míšně, Würtensberska, Braniborska a jiné lenní listiny sepsané roku 1547, SOA Litoměřice, Biskupské sbírky Litoměřice, signatura BIF 72; Skřivánek 1970, 68.

- ¹³⁾ Staatsarchiv Amberg, Fürstentum Obere Pfalz, Regierung – Böhmen, Verschiedenes I, Nachforschungen nach dem abgegangenen Schloss Karlswald im Egerland, 1805–1806, Nr. 1107. Přepis obsáhlejšího listu:

Königlich bajyerische Landesdirection des Herzogthums der obern Pfalz!

Um dem gnädigsten Befehle von 23 vorigen Monats December, einhalten den 2ten dieß Monats, gehorsamst entsprechen zu können, gab ich mir alle Mühe das Schloß Karlswald im egerischen Gebieth auszukundschaften. Allein ich konnte in diesem Bezirke kein Schloß dieses Namens erfragen, sondern brachte blos soviel in Erfahrung, daß nur von zwey alten schon ganz verfallenen Schloßern nach Studera verhanden seyn, wovon das eine an der sächsischen Gränze zwischen Klinkel (Klinghart/Křižovatka) und Schnecken (Šneky) unfern der Straße nach Plauen links auf einem Berge liegt, und Neuhaus hieß, das andere aber 5 Stunden von hier, und eine Stunde von Königsberg (Kynšperk) an der Straße von da nach Falkenau (Sokolov), und Elbogen (Loket) links im Walde auf einem Berge zunächst den Dörfern Bregles (Chlumek) und Schaben (Šabina) gelegen ist, und Altschloß (Starý zámek/Kager) genannt wird. Indes bestehet doch ein verfallenes Schloß Karlswald mit Namen, welches aber nicht in egerischem (chebském) Gebieth, sondern schon tiefer in Böhmen, und zwar in Satzer Kreis (Žatecký kraj) an der Gränze des Elbogner Kreises (Loketský kraj) an der Straße von Karlsbad (Karlovy Vary) nach Buchau (Bochov) links auf einem Berge, an dessen Fuße das Dorf Engelhaus (Andělská hora) ruhet, sich befindet, und zwey bis drej Stunden von Karlsbad (Karlovy Vary) entfernt ist, der Sage nach soll dieses Schloß schon eimal zur Pfalz (Falc) gehört haben. Ich empfehle mich unterthänigst gehorsamst und bestehe ehrfurchtvollest. Waldsassen den 2ten Jenner 1806

- ¹⁴⁾ Doložen je zde v letech 1349 a 1376, ale městem jistě projížděl častěji, a to nejspíše pravidelně – viz Holtz 2013, 63.
- ¹⁵⁾ Této hypotéze by snad mohlo odpovídat i uspořádání Korunního archivu, které je doloženo v řadě opisu *Regist desíti truhlic* Matouše z Chlumčan z roku 1501 a v o něco mladším kopiáři *Privilegií království českého*. Oba soupisy jsou členěny podle zemí a lokalit: ... *Egra, Weiden, Parkstein, Karlswald* ... přičemž se zde již nesetkáme s hradem Floss, ačkoliv by měl mít stejné postavení jako Parkstein. Nicméně jde dosud o poměrně okrajově probádané téma, takže za současné situace nelze vyvozovat nějaké hlubší závěry. AČK I, 180; Hanousková 2009, 105.

Literatura a prameny

Archivní prameny

Sächsisches Staatsarchiv, Ältere Urkunden, Nr. 04037.

SOA Litoměřice, Biskupské sbírky Litoměřice, sign. BIF 72;

Staatsarchiv Amberg, Fürstentum Obere Pfalz, Regierung – Böhmen, Verschiedenes I, Nachforschungen nach dem abgegangenen Schloss Karlswald im Egerland, 1805–1806, Nr. 1107.

Edice historických pramenů

AČ III: Archiv český čili staré písemné památky české a moravske III (Palacký, F., ed.). Praha 1844.

ACRB I: Archivum Coronae regni Bohemiae I (1086–1346). (Hrubý, V., ed.). Praha 1935.

ACRB II: Archivum Coronae regni Bohemiae II (1346–1355). (Hrubý, V., ed.). Praha 1928.

ACRB IV/2: Archivum Coronae regni Bohemiae IV/2 (1358–1360). Edice faksimilií (Beránková V. – Lenka Matušíková, L., edd.). Praha 1983.

- ACRB IV/5: Archivum Coronae regni Bohemiae IV/5 (1369-1378). Edice faksimilii (Beránková, V. - Čumlivski, D., edd.). Praha 2006.
- AČK I: Archiv České koruny I. Dějiny (Koss, R., ed.). Praha 1939
- AČK VI: Archiv České koruny VI (1438-1526). Edice faksimilii (Haas, A., ed.). Praha 1958.
- Böhmisches Salbüchlein: Das „Böhmische Salbüchlein“ Kaiser Karls IV. über die nördliche Oberpfalz 1366/68 (Schnelbögl, F. K., ed.). München - Oldenbourg 1973.
- CDB II: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II (Friedrich, G., ed.). Praga 1904-1907.
- CDB III/1: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae III/1 (Friedrich, G., ed.). Praga 1942.
- CGD: Codex Germaniae Diplomaticus. Worinnen Viele vortreffliche, und zum Theil noch niemahls zum Vorschein gekommene, auch zur Illustration der Teutschen Reichs-Historie und Juris Publici, hochstnöthige Documenta enthalten sind... (Lünig, J. Ch., ed.). Frankfurt 1732.
- Conferenz-Protokolle: Conferenz-Protokolle der zur Beylegung der auf den königlich-böhmischen Lehen-sherrschaften an und zwischen der Oberpfalz entstandenen Irrungen aufgestellt gewesenen kaiserl. und kaiserl. königl. und kurpfälzischen Hofcommission. Wien 1805.
- FRB V: Fontes rerum Bohemiarum V (Emler, J. - Gebauer, J. - Goll, J., edd.) Praga 1893.
- Korunní archiv český: Korunní archiv český, sbírka státních listin koruny české z doby od r. 1306 do 1378 (Jireček, H., ed.) Praha 1896.
- Monumenta Egrana I (805-1322). Dekmäler des Egerlandes, als Quellen für dessen Geschichte (Gradl, H., ed.). Eger 1886
- RBM II: Regesta diplomatica nen non epistolaria Bohemiae at Moraviae II (Emler, J., ed.). Praga 1882.
- RBM III: Regesta diplomatica nen non epistolaria Bohemiae at Moraviae III (Emler, J., ed.). Praga 1890.
- RBM V: Regesta diplomatica nen non epistolaria Bohemiae at Moraviae V (Spěváček, J. - Rynešová, B. - Zachová, J., edd.). Praha 1958-2005.
- RBM VI: Regesta diplomatica nen non epistolaria Bohemiae at Moraviae VI (Linhartová, M. - Mendel, B., edd.). Praga 1928-1958.
- RBM VII: Regesta diplomatica nen non epistolaria Bohemiae at Moraviae VII (Linhartová, M. - Mendel, B., edd.). Praga 1954-1963.
- RI V/1, 2: Regesta imperii. Jüngere Staufer (1198-1272) (Böhmer, J. F. - Ficker, J. - Winkelmann, E., edd.). Innsbruck 1881-1901.
- RI VIII: Regesta imperii VIII. Die Regesten des Kaiserreichs unter Kaiser Karl IV. 1346-1378 (Böhmer, J. F. - Huber, A., edd.). Innsbruck 1877.
- Stránský ze Stránky u Záp, P. 1873: Mistra Pavla Stránského ze Zapské Stránky, Popravené i rozmnožené vypsání vší obce Království českého (Respublika Bojema) (Tonner, E., ed.). Praha.

Rukopisy a dokumentace

- Hanousková, J. 2009: Česká koruna a král v představách české šlechty na přelomu středověku a novověku (Registrum desíti truhlic Matouše z Chlumčan jako pramen k politickému myšlení české šlechty). Diplomová práce Ústavu českých dějin FF UK v Praze, rkp.

Literatura

- Ambronn, K. O. 1989: Das „Feste Haus“ in Weiden oder Weiden als verhinderte Residenzstadt. In: Festschrift für Gustl Lang. Leben für die Heimat (Ackermann, K. - Giriscg, G., edd.). Weiden, 283-309.
- Bobková, L. 1980: Soupis českých držav v Horní Falci a ve Francích za vlády Karla IV. Sborník archivních prací 30/1, 169-228.

- Bobková, L. 1985: České državy ve Vogtlandu a v Pliseňsku za vlády prvních Lucemburků. In: Sborník Pedagogické fakulty v Ústí nad Labem 10. Řada historická. Praha, 5-36.
- Bobková, L. 1991: Nordbayern in den territorialen Plänen Karls IV. In: Historischer Verein für Oberpfalz und Regensburg. Verhandlungen des Historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg 131, 281-286.
- Bobková, L. 1993: Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně. Ústí nad Labem.
- Bobková, L. 2003: Velké dějiny zemí Koruny české IVa. Praha - Litomyšl.
- Bobková, L. 2007: Bayern und die Oberpfalz in der Politik Karls IV. In: Bayern und Böhmen: Kontakt, Konflikt, Kultur. Oldenbourg 2007, 35-57.
- Čumlivski, D. 2016: Vývoj Archivu... In: Zlatá bula sicilská. Mezi mýtem a realitou. Praha, 127-167.
- Durdík, T. 2006: Die Burg Lauf im Kontext der böhmischen Burgenarchitektur. In: Burg Lauf a. d. Pegnitz. Ein Bauwerk Karls IV. Regensburg, 109-118.
- Durdík, T. 2010: Karlštejn v kontextu hradní architektury Karla IV. In: Karlštejn a jeho význam v dějinách a kultuře. Praha 30-55.
- Durdík, T. 2012: České královské hrady doby lucemburské. In: Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy. Praha 2012, 356-368.
- Grotefend, S. 1909: Erwerbungspolitik Kaiser Karls IV. I/3. Berlin.
- Großmann, G. U. 2017: Hrady a rezidence Karla IV. In: Císař Karel IV. 1316-2016. Praha, 103-109.
- Historischer Atlas von Bayern I/39: Historischer Atlas von Bayern. Altbayern I. Heft 39. Vohenstrauß (Bernd, D., ed.). München 1977.
- Historischer Atlas von Bayern I/47: Historischer Atlas von Bayern. Altbayern I. Heft 47. Neustadt an der Waldnaab, Weiden (Sturm, H., ed.). München 1978.
- Hofmann, H. H. 1961: „Böhmisch Lehen vom Reich“. Karl IV. und die deutschen Lehen der Krone Böhmen. In: Bohemia. Jahrbuch des Collegium Carolinum 2. München, 112-124.
- Holtz, E. 2013: Itinerar Kaiser Karls IV. (1346-1378). Dostupné on-line: www.regesta-imperii.de/fileadmin/user_upload/downloads/ri_viii_itinerar.pdf
- Kolář, M. 1878: Karlshaus, hrad a městečko v Čechách, kde stály. Památky archeologické 10, 141-154.
- Lommer, F. X. 1907-1909: Die böhmische Lehen in der Oberpfalz. Amberg.
- Menclová, D. 1976: České hrady 1-2. Praha.
- Němec, R. 2015: Architektura - vláda - země. Rezidence Karla IV. v Praze a zemích Koruny české. Praha.
- Palacký, F. 1939: Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě II/2. Praha.
- Pelcl, F. M. 1781: Kaiser Karl der Vierte König in Böhmen (enthält die Jahre 1355-1378) II. Praha.
- Prökl, V. 1877: Eger und das Egerland. Sokolov.
- Sedláček, A. 1908: Místopisný slovník historický Království českého. Praha.
- Sedláček, A. 1890: Hrady, zámky a tvrze Království českého 7. Písecko. Praha.
- Skřivánek, M. 1970: K některým aspektům lenní politiky za prvních Habsburků. Sborník prací východočeských archivů 1, 59-79.
- Soukup, R. 2008: Říšská cesta řečená „Zlatá“ Norimberk - Praha v úseku Bärnau - Tachov - Trnová. In: Staré stezky 12. Brno, 53-78.
- Sturm, H. 1961: Archivalien über Beziehungen zwischen Bayern und Böhmen im Staatsarchiv Amberg. In: Bohemia. Jahrbuch des Collegium Carolinum 2. München, 125-152.
- Widder, E. 1989: Mons imperialis, Baldenau, Karlstein. Bemerkungen zur Namengebung luxemburgischer Gründungen. In: Studia Luxemburgensia. Festschrift Heinz Stoob zum 70. Geburtstag (Fahlbusch, F. B.

– Johanek, P., ed.). Warendorf, 233–284.

Wihoda, M. – Žemlička, J. 2012: Zlatá bula sicilská. Osudy jedné listiny v proměnách času. Praha.

Wihoda, M. – Žemlička, J. 2016: Zlatá bula sicilská. Mezi mýtem a realitou. Praha.

Wild, K. 1938: Baiern und Böhmen. Beiträge zur Geschichte ihrer Beziehungen im Mittelalter. In: Historischer Verein für Oberpfalz und Regensburg. Verhandlungen des Historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg 88. Regensburg, 3–166.

Zap, K. V. 1894: Dějiny panování Karla IV. Praha.

Záruba, F 2014: Hrad Václava IV. Praha 2014, 44–58.

František Záruba: Karlswald, eine verlorene Burg Karls IV.?

Die Burg Karlswald wird zunächst in den Jahren 1360 und 1361 genannt, wo sie Karl IV. zusammen mit Weiden und Parkstein im Egerland zu der böhmischen Krone im Rahmen des Aufbaus des Neuen Böhmens in Oberpfalz hinzugefügt hat. Aus späterer Zeit sind keine weiteren Nachrichten über Burg erhalten, trotzdem wurde Karlswald weiterhin bis zum Anfang des 19. Jahrhunderts als ein böhmisches Lehen bezeichnet. Im Rahmen des Prozesses der Abschaffung der böhmischen Lehen im Reich blieb die amtliche Fahndung nach der Burg ganz erfolglos.

Die bisherige Literatur behauptet, dass Karlswald eine untergangene Lokalität irgendwo im südlichen Teil des Reiches ist. Dies stellt aber nur eine Möglichkeit aus mehreren Interpretationen dar. Ferner dürfte die Burg nur in den ersten Phasen ihres Ausbaus, oder in ihrer Gründungsphase erwähnt werden, also in der Zeit, wo sich die Besitzverhältnisse, welche dem Bau hervorgegangen sind, erst herausgebildet haben. Die Burg konnte in diesem Fall nicht de facto, sondern de iure entstehen und deswegen begegnen wir sie in den Schriftquellen. Solche Interpretation scheint vor allem für die Zeit als denkbar wo „Bohemia nova“, kein kompaktes Gebiet war.

Nach dem Anschluss zum Königreich Böhmen Königreichs kam es nicht zum Burgenbau und Karlswald ließ nur undeutliche Spuren in den schriftlichen Quellen. Eine weitere Möglichkeit ist, dass Karlswald nur ein zweiter Name der heute anders genannten Lokalität ist, welcher sich schließlich nicht durchgesetzt ist. In Betracht kommt vielleicht die Burg Floss (geg. Flossenbürg), welche von Karl IV. zu Böhmen schon im Jahre 1357 angeschlossen wurde, jedoch bei eigentümlichen Umständen, die ihre Eingliederung zum Böhmen in Frage stellen konnten. Karl IV. konnte sie unter anderem Namen dem Reich einfügen, was faktisch einen Schritt der Rechtsicherung seitens des Kaisers darstellt.

Aus den hier diskutierten Möglichkeiten scheint als die sinnvollerste solche Meinung, dass es um einen nicht realisierten Versuch um eine Burggründung in der Umgebung von Weiden handelt. Warum wurde das Projekt nicht beendet, bleibt unklar. Vielleicht fokussierte Karl IV. seine Aufmerksamkeit auf andere Probleme. Das Projekt „Karlswald“ blieb also nur auf dem Papier, bzw. auf dem Urkundenpergament, und eben diese Medien haben Karlswald zusammen mit Weiden und Parkstein, zu Böhmen angeschlossen.